

№ 16 (417)
Красавік 2012 года

Краязнаўчая газета

Выдаецца з красавіка 2003 года

www.bfk.by

У нумары:

☞ **Неаб'якавае: дэмаграфія на прыкладзе аднаго раёна** – стар. 3

☞ **Школьнае краязнаўства: са старонак старога фотаальбома** – стар. 5

☞ **Дэтэктыў XVII ст.: «Кды если почул, что з ручницы стрелено...»** – стар. 7 і 8

26 красавіка – дзень чарнобыльскай трагедыі

У калажы скарыстаная карціна В. Кожуха «Ачышчэнне»

На тым тыдні...

✓ **3 10 красавіка** Нацыянальная бібліятэка Беларусі запрашае наведаць тэматычную **кніжную выстаўку «Таямнічы і чароўны свет мінулага: Беларусь у легендах і паданнях»**. На выстаўцы прадстаўлена звыш 300 дакументаў на беларускай, рускай і польскай мовах. Экспазіцыя складаецца з чатырох раздзелаў: «Фальклорная скарбніца», «Ад продкаў у спадчыну», «Маўклівыя сведкі прыроды», «Праз прызму мастацкіх твораў».

Выстаўка будзе працаваць да 31 мая.

✓ **19 красавіка** Дзяржаўны літаратурны музей Янкі Купалы сумесна з Беларускай дзяржаўнай акадэміяй музыкі прадставіў **літаратурна-музычнае мерапрыемства «Янка Купала – выток паэзіі і музыкі»**.

Вершы Янкі Купалы, музычныя творы на словы паэта, а таксама музыка, навеяныя яго думкамі і пачуццямі, прагучалі ў выкананні кампазітараў з прафесарска-выкладчыцкага складу Беларускай дзяржаўнай акадэміі музыкі – Віктара Войціка, Вячаслава Кузняцова, Уладзіміра Каральчука, Міколы Літвіна, Ларысы Мурашка, Сяргея Янковіча, паэтаў – Сяргея Панізьніка, Паўла Шруба, студэнтаў і аспірантаў Беларускай дзяржаўнай акадэміі музыкі.

Мінская ўскраіна. Мікрараён наступае

Фота Уладзіміра ПУЧЫНСКАГА

Вялікі скарб Капыльшчыны

У кожнай мясцовасці лічаць, што менавіта па ёй праходзіў шлях «з варагаў у грэкі». Так і на Капыльшчыне. А спрыяла гэтаму Капыльская града, якая падзяляе вадазборы Нёмана і Прыпяці. Невялікія караблі з таварам перацягваліся волакам па так званых «клавішах» з нёманскай прыстані да прыпяцкай. А далей па Дняпры вецер гнаў ветразі да грэчаскіх гарадоў Херсанеса ці Канстанцінопаля. Там адбываўся гандаль, дзе люд набываў розныя тавары, а частку грошай прывозіў дадому.

Гэта пацвярджаецца шматлікімі раскопкамі на замчышчы Капыля, дзе археолагі знаходзілі амфары і розныя ўпрыгожанні з поўдню. Гандлёвыя сувязі з паўднёвымі краінамі ў старажытнасці пацвярджае і знойдзены ў 1957 годзе жыхарамі вёскі Дзягцяныя вялікі скарб (манеты і ўпрыгожанні). Скарб змяшчаўся ў круглым арнаментаваным гаршку і быў схаваны каля 1050 года. Захавалася 320 срэбных манетаў і 21 прадмет срэбных ювелірных вырабаў. Сярод іх шмат грошай з Англіі, Германіі, Венгрыі, Даніі, куфіцкіх дырхемаў Арабскага халіфата, якія датуюцца VIII і IX стст. Па колькасці чэшскіх дынарыяў (іх 123) скарб не мае аналагаў на тэрыторыі былога СССР. Больш падрабязна дзягцяненскі скарб апісвае Беларуская энцыклапедыя.

Прайшло амаль паўстагоддзя, як была знойдзена самая ўнікальная калекцыя старажытных рэліквіяў, але ніводнага дынарыя ці дырхема, на жаль, няма ў нашым краязнаўчым музеі. У той час зна-

ходка не выклікала ў мясцовых жыхароў ніякай цікавасці. Срэбра стала цёмным і было мала падобнае на каштоўны метал. Яно доўга ляжала ў памяшканні райкама партыі, куды яго прывёз тады яшчэ дырэктар братаўскай сямігодкі Міхаіл Салагуб. Партыйныя работнікі не ведалі, што рабіць са знаходкай, пакуль не прыйшоў на працу лектарам Фёдар Абрамчык, які неадкладна звязаўся з навукоўцамі БДУ, апошнія не

прымусілі сябе чакаць і забралі скарб. А з дапамогай былога дырэктара братаўскай школы Ганны Адамчук атрымалася ўзнавіць храналогію падзеяў, што адбываліся ў 1957 годзе.

Механізатар калгаса «Авангард» Уладзімір Бандарык раўняў дарогу, што вядзе з Дзягцяных у Зубкі. Перад першымі хатамі дзягцянцаў Леаніда Скаварады і Марыі Чакун грэйдар крыху споўз убок, каўшом кашнуў дарогу глыбей і вывернуў з зямлі збан з ручкай, які раскалоўся – і адтуль пасыпаліся кругляшы манетаў. У гэты час ішоў з поля брыгадзір Мікалай Арыстархавіч Лосеў, а следам вярталіся з праполкі агародніны 14–15-гадовыя падлеткі. Лосеў першым пабачыў выкінуты збанок і стаў хуценька збіраць усё, што ў ім было. Трактарыст прыпыніўся, глянуў на нейкія бруднаватыя цацкі і паехаў далей. Калі Лосеў пайшоў, Валянціна Рамашка, Кацярына і Міхаіл Гайло таксама пачалі шукаць у глебе. Падабрала пярсцёнак і завушніцы Вольга Адамаўна Бандарык (лёс гэтых упрыгожанняў невядомы, бабулька даўно памерла). Частка іншых манетаў хадзіла па дзіцячых руках і згубілася. Ніхто не ведаў кошт скарбу. Добра, што брыгадзір перадаў сабраны ім скарб Салагубу, а той – у адзін з адрэдаў РК КПБ Капыля.

(Заканчэнне на стар. 3)

Ф. Абрамчык

Валанцёры Краязнаўства

16 красавіка вялікая зала Нацыянальнага гістарычнага музея Рэспублікі Беларусь сабрала ўдзельнікаў Рэспубліканскай навукова-практычнай канферэнцыі «Сучасны стан беларускага краязнаўства і валанцёрскі рух», якую арганізавала Таварыства беларускай мовы імя Францішка Скарыны. Напачатку канферэнцыі вітальныя словы ўзялі старшыня ТБМ Алег Трусаў, яго намеснік Алена Анісім, загадчык сектара Упраўлення па ахове гісторыка-культурнай спадчыны Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь Наталля Хвір. Павітала ўдзельнікаў канферэнцыі і намеснік дырэктара гістарычнага музея Ніна Калымага.

На канферэнцыю, каб прадставіць сваю працу, прыехалі навукоўцы, краязнаўцы, настаўнікі, бібліятэкары з розных куткоў Беларусі, а таксама, як адзначыў спадар А. Трусаў, прысутнічалі

казаў пра некалькі турыстычных маршрутаў у ваколіцах Гродна і прэзентаваў новае выданне «Біяграфія гродзенскіх вуліц»; Ю. Маліцкага «Лінгвакраязнаўчая дзейнасць як найбольш эфектыўны метада збірання

А. Анісім пад час канферэнцыі

студэнты з Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта культуры і мастацтваў, якія авалодваюць спецыяльнасцю «Музейная справа і ахова гісторыка-культурнай каштоўнасці». Менавіта разнастайная дзейнасць удзельнікаў зрабіла канферэнцыю цікавай і спазнавальнай.

Праца на канферэнцыі была падзеленая на прэзентацыю дакладаў пад час пленарнага пасяджэння, якое працягвалася да перапынку на абед. А далей працавалі ў трох секцыях (з падсекцыямі): «Тапаніміка як складовая частка краязнаўства»; «Ахова і выкарыстанне помнікаў гісторыка-культурнай спадчыны: досвед і перспектывы развіцця»; «Валанцёрскі рух на адбудове помнікаў архітэктуры»; «Фармаванне турыстычнага іміджу краіны праз папулярнасьць краязнаўства»; «Лінгвістыка як аспект краязнаўства».

Запамінальнымі былі паведамленні ўдзельніка з Гродна А. Кроя «Праз краязнаўства да спробы стварэння турыстычнага праекта». Выступоўца рас-

казалі пра некалькі турыстычных маршрутаў у ваколіцах Гродна і прэзентаваў новае выданне «Біяграфія гродзенскіх вуліц»; Ю. Маліцкага «Лінгвакраязнаўчая дзейнасць як найбольш эфектыўны метада збірання

казаў пра некалькі турыстычных маршрутаў у ваколіцах Гродна і прэзентаваў новае выданне «Біяграфія гродзенскіх вуліц»; Ю. Маліцкага «Лінгвакраязнаўчая дзейнасць як найбольш эфектыўны метада збірання

казаў пра некалькі турыстычных маршрутаў у ваколіцах Гродна і прэзентаваў новае выданне «Біяграфія гродзенскіх вуліц»; Ю. Маліцкага «Лінгвакраязнаўчая дзейнасць як найбольш эфектыўны метада збірання

Наста КАДЫГРЫВ

Наша віншаванне

Грамадскае аб'яднанне «Беларускі фонд культуры» сардэчна віншуе актыўнага сябра Рады нашай арганізацыі, таленавітую актрысу і мастацкага кіраўніка тэатра «Зьніч» Беларускага філармоніі Галіну Аляксееўну ДЗЯГІЛЕВУ з юбілеем.

Дарагая Галіна Аляксееўна! Ведаем Вас як цудоўнага чалавека, адданага сябра, выбітнага творцу, нацыянальна арыентаваную асобу. Будзьце ж такою і надалей на радасць усім нам – Вашым сябрам, прыхільнікам, родным. Мы і Бацькаўшчына вітаем Вас і зычымы здароўя, поспеху ў творчасці, нязгаснасці таленту на многія-многія гады.

Выканкам БФК
«Краязнаўчая газета»

Дабрачынны фонд «Любчанскі замак»

Справаздача аб дзейнасці Дабрачыннага фонду «Любчанскі замак» за 2011 год, што адбылася 23 сакавіка 2012 года на сумесным пасяджэнні Адміністрацыі фонду, Апякунскай рады і Праўлення фонду Дырэктар фонду «Любчанскі замак» – Іван Антонавіч Пячынскі

1. Колькасць заснавальнікаў Дабрачыннага фонду «Любчанскі замак» – 1 чалавек.
2. Кошт маёмасці (чыстыя актывы) складае – 1 767 238 тыс. руб.
У тым ліку:
– маёмасць, сродкі, перададзеныя заснавальнікам – 33 850 тыс. руб.;
– паступленні ад праведзеных мерапрыемстваў – адсутнічаюць;
– прыбыткі ад прадпрыемстваў – адсутнічаюць;
– грашовыя паступленні – 201 431 тыс. руб.;
– дабрачынная дапамога будаўнічымі матэрыяламі – 305 612 тыс. рублёў;
– выкананыя працы на суму – 1 259 762 тыс. рублёў.
3. Расходы (усяго за 9 гадоў дзейнасці фондам было засвоена) – 1 736 329 тыс. рублёў.
4. Унітарныя прадпрыемствы, гаспадарчыя таварыствы не ствараліся і ўдзелу ў дзейнасці такіх юрыдычных асобаў фонд не прымаў.

Заснавальнік дабрачынна на пастаяннай аснове выконвае абавязкі дырэктара фонду, для дзейнасці фонду прадаставіў офіс і аўтатранспарт.

Даведка

У ходзе справаздачы дырэктар фонду І. Пячынскі даў падрабязную інфармацыю па выкананых працах. Апякунская рада і Праўленне фонду ўхвалілі выкананыя працы і зацвердзілі справаздачу аб гаспадарчай дзейнасці фонду. Сустрэча прайшла з удзелам вялікай колькасці неабыякавых да нашай спадчыны людзей, прадстаўнікоў Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь. У абмеркаванні прынялі ўдзел 15 выступоўцаў, шмат хто двойчы.

Адзначалася, што летась, як і ў ранейшыя гады, фінансавую дапамогу фонду аказаў даўні сябра Любчанскага замка ААТ «Прыёрбанк». Усе выступоўцы выказвалі падзяку кіраўніку банка С. Касцючэнку за разуменне каштоўнасці і значнасці Любчанскага замка. Дзякуючы дапамозе «Прыёрбанка» пад час летнікаў валанцёры не мелі праблемаў з харчаваннем, таму і працавалі як след. Тым часам, эфектыўнасць укладзеных сродкаў відавочная: на кожны рубель фінансавання прыходзіцца восем рублёў выкананых працаў.

У мінулым годзе на аб'екце працавала 249 валанцёраў, якія добрасумленна цягам чатырох летнікаў, некалькіх суботнікаў, а таксама па выхадных і святочных днях адпрацавалі 1 723 чалавека-дзён. З арганізацыяй выдатна справіліся старшыня валанцёрскай групы Я. Леанькоў і яго намеснік А. Скок. Цёплую падзяку атрымалі моладзевыя аб'яднанні БАСА і ФІАЛЬТА.

Статыстыка фонду за 9 гадоў сведчыць, што агулам на замку працавалі 1 052 валанцёра, а колькасць працадзён складала 8 452 дні. І гэта пры тым, што ў статыстыку не ўключаныя працадні на распрацоўку праектнай дакументацыі.

За дабрачыннасць фонд шчыра дзякуе навукоўцам, і асабліва прафесарам В. Трацэўскаму, В. Пецольду і В. Кожару, спецыялістам А. Байнак, Г. Родзікаву, гісторыку С. Адамовічу, маладым архітэктарам Р. Забелу, В. Кулінковічу, А. Вярыгу, А. Грамыку, К. Лапацінай, З. Савельеву.

Вострым і балючым было абмеркаванне Пастановы Савета Міністраў Рэспублікі Беларусь «Аб зацвярджэнні Дзяржаўнай праграмы «Замкі Беларусі» на 2012–2018 гады», паводле якой дзяржаўныя сродкі на аднаўленне замка ў Любчы не прадугледжаныя. Разам з тым у ёй пазначана, што Фонд «Любчанскі замак» з'яўляецца другім адказным выканаўцам пасля Навагрудскага райвыканкама. Дырэктар фонду І. Пячынскі адзначыў, што праграма з фондам не ўзгаднілася, і падкрэсліў, што дзейнасць фонду на 80 % залежыць ад працы валанцёраў.

Удзельнікамі адзначалася, што дзейнасць фонду павінна быць падтрыманая дзяржавай, таму што сваёй 9-гадовай працаю фонд даказаў жыццяздольнасць і эфектыўнасць. На іх думку, дзяржаве трэба ўклацца сродкі найперш у тыя аб'екты, дзе справа ідзе паспяхова. Варта, паводле іх меркаванняў, звярнуцца да Міністэрства культуры з просьбай перагледзець стаўленне да Фонду «Любчанскі замак» у плане аказання фінансавай дапамогі, і ў першую чаргу на распрацоўку дакументацыі.

Моладзевыя аб'яднанні выказаліся за працяг працаў на замку і падтрымалі ініцыятыву звароту да Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь і ААТ «Прыёрбанк» аб аказанні фонду фінансавай і матэрыяльнай падтрымкі.

Любчанскі замак у пачатку 2012 года

Неаб'якавыя пытанні

Пераўтварэнні на сяле – для чалавека ці без яго?

Сёння часцяком чуваць, што насельніцтва нашай краіны змяншаецца, што ў нас – дэмаграфічны крызіс. Я прапаную зірнуць на гэтую праблему з прыкладу канкрэтнага раёна.

У маім родным Мёрскім раёне жывуць 22 000 чалавек. З іх 10 000 гарадское насельніцтва (8 000 – у Мёрах, 2 000 – у Дзісне), 12 000 – на сяле. А вось паўстагоддзя таму на Мёршчыне жыло 50 000 чалавек, было прыкладна 1 000 сельскіх населеных пунктаў. Гэта значыць, што за паўстагоддзя насельніцтва нашага раёна скарацілася ў два разы. Колькасць населеных пунктаў таксама скарацілася ўдвай, цяпер іх блізу 450-і. Гэта даволі вялікая лічба. У іншых раёнах яна, як правіла, меншая. Але насельніцтва ў нас нават менш, чым у іншых раёнах.

У чым жа тут прычына? Так спрадэку павялося, што на тэрыторыі нашага раёна было шмат дробных паселішчаў (хутароў, засценкаў, калоніяў, ды і проста дробных вёсак). Увогуле, ва ўсёй Беларусі толькі на Браслаўшчыне (суседні з намі раён) колькасць вёсак большая, чым на Мёршчыне. І гэта разам з дэмаграфічным крызісам паказала вельмі цікавую сітуацыю ў нашым раёне. Дык вось, з больш за 400 паселішчаў – 63 маюць жыхароў... 1 чалавек. Гэта прыкладна кожная 6-я вёска! Звычайны жыхар (не жыхары!) гэтай «вёскі» – састарэлая кабетка. На другім «полюсе», калі можна так сказаць, 29 вёсак, дзе больш за 100 жыхароў. Але і з іх большасць мае толькі крыху больш за гэтую лічбу жыхароў. Усяго ў некалькіх вёсках – па 200–300 жыхароў. І толькі Новы Па-

гост ды Павяцце – больш за 400, Пад'ельцы – каля 500 (але гэта прыгарад Мёраў). І толькі Язна – самая вялікая вёска – больш за 700. Такого рассялення няма, бадай, і ва ўсім свеце. Яшчэ прыкладна 30 вёсак маюць насельніцтва ад 50 да 100 чалавек. І больш паловы вёсак (53 % на 1 студзеня 2011 г.) не мелі і 10 жыхароў. А паводле дзяржаўнай класіфікацыі населены пункт, дзе жывуць менш за 50 асобаў, лічыцца дробным, а дзе менш 20-і – драбнейшым. Такім чынам, прыкладна тры чвэрці населеных пунктаў нашага раёна адносяцца не проста да дробных, а да драбнейшых. Разам дробныя і драбнейшыя складаюць каля 85 % усіх вёсак. А ў некаторых сельсаветах (Язненскім, Перабродскім, Павяцкім) гэты паказчык перавышае 90 %. Дарэчы, першы з іх, цэнтр якога самая вялікая ў раёне вёска Язна – адметны па-свойму. Тут кожная 4-я вёска па 1-м жыхары (13 з 59). 35 з 59 тутэйшых вёсак маюць менш за 10 чалавек, драбнейшыя вёсак тут 47 (каля 80 %). Ці трэба ўжо казаць пра 7 дробных (12 %)? Разам – 92 %!!! Дарэчы, у цэнтры сельсавета жыве амаль палова ўсіх яго насельнікаў. Але трэба адзначыць, што гэта афіцыйныя дадзеныя, якія вельмі завышаныя, бо ўлічваюцца, як вядома, тыя, хто зарэгістраваны ў гэтым населеным пункце.

Да гэтага трэба дадаць судносіны смяротнасці і нараджальнасці. Усяго за 2011 г. у раёне нарадзілася 216 чалавек, а памерла 593. Розніца амаль у 3 разы! Больш за палову народжаных – у гарадах (97 – у Мёрах, 14 – у Дзісне). У вёсках – 105. Гэта прыкладна

адны народзіны на 120 чалавек сельскага насельніцтва за год. Але асабліва адметны ў гэтым сэнсе Перабродскі сельсавет. Тут на 1 580 чалавек насельніцтва, якое налічвалася на пачатак 2011-га, за год нарадзіліся 4 дзіцяці. Прыкладна 1 на 400. Праўда, і памерла ў сельсавеце адносна няшмат – 26 чалавек; але гэта – у 6,5 раза больш, чым нарадзілася. Увогуле, на сяле судносіны немаўлятаў і памерлых прыкладна 1:4 (па раёне 1:3). Са 179 шлюбам, заключаных за год, на вёску прападаюць толькі 42, гэта прыкладна 1 – на 300 жыхароў. А ва Узмёнскім сельсавеце на 1 124 чалавекі насельніцтва быў заключаны ажно... 1 шлюб. На 1 124 жыхары за цэлы 2011 г. Ці патрэбны тут якія-небудзь каментары, шануюны чытач?

Увогуле, насельніцтва нашага раёна змяншаецца на 2 % за год. Гэта значыць, ён вымра прыкладна праз паўстагоддзя. Але ж да гэтага трэба дадаць тых, хто выязджае з раёна. Іх жа на шмат больш, чым тых, хто сюды прыязджае. Такім чынам, дэмаграфічную сітуацыю ў раёне трэба прызнаць катастрофічнай. Прыведзеныя лічбы літаральна забойчыя. У раёне вельмі абмежаваныя працоўныя рэсурсы. І галоўнае, яны ўвесь час змяншаюцца. Пры такой дэмаграфічнай сітуацыі губляюць сэнс любыя сацыяльна-эканамічныя праграмы, бо іх не будзе каму ўвасабляць у жыццё. І галоўнае – для каго?

Пытанне, якое патрабуе неадкладнага адказу. І не толькі для Мёрскага раёна.

**Сяргей ВАСІЛЬЕЎ,
г. Мёры**

Вялікі скарб Капыльшчыны

(Заканчэнне. Пачатак на стар. 1)

Шкада, што ў той час пагарачых слядах не прайшлі археолагі ці краязнаўцы. Важную гістарычную каштоўнасць меў разбіты арнаментаваны гаршчок, па якім гісторыкі змаглі б вызначыць узровень ганчарнага мастацтва, а па манетах – дату вырабу. Упрыгожанні, манеты і пасудзіна, дзе захоўваліся каштоўнасці, даюць шмат звестак пра перыяд іх існавання і схавання.

Шматлікія народныя паданні даносяць да нас звесткі, што скарбы хаваліся ў зямлі купшчамі, зладзеямі або ўладальнікамі маёнткаў. Выдумка, як правіла, грунтуецца на фактах. Магчыма, што ў Дзягцянах быў маёнтка магната або вартоўня княжацкіх дружыннікаў, якая брала даніну з купцоў. Хтосьці з іх дзеля бяспекі мог схаваць вырубку, але нейкая прычына перашкодзіла адкапаць грошы. Затое гэты выпадак дапамог даследчыкам. Ёсць надзея, што скарб у Дзягцянах не апошні, ды, напэўна, не ўсе манеты на тым месцы сабраныя. А яшчэ там засталіся рэшткі старажытнага гаршка. Знайсці гэтыя каштоўнасці было б вельмі важна, бо нават маленькі кавалачак старажытных вырабаў можа расказаць пра самыя патэемныя старонкі гісторыі.

На Капыльшчыне знаходзілі скарбы нават пры Радзівілах. Кандыдат мастацтвазнаўства Сяргей Пятровіч пісаў у раёнцы ў 1964 годзе, што каля замчышча капыляне знаходзілі залатыя манеты і залатыя мядалькі. У час пракладкі цеплаправоду да СШ № 2 адзін з жыхароў горада знайшоў на школьным двары гаршчок залатых манетаў і на ганку былой рыбнай крамы наладзіў распродаж гэтых каштоўнасцяў, за што і адбываў пакаранне. Па законе ён мусіў здаць скарб дзяржаве, за што атрымаў бы ўзнагароду.

М. Лосей

Як узгадваюць месцічы, пасля вайны ў Капыль прыязджаў нейкі стары яўрэй, які паказаў месца ў скверы за цяперашнім цэнтрам культуры, дзе знаходзіцца калодзеж. Там быццам бы схавана шмат манетаў і ўпрыгожанняў. Былы супрацоўнік рэдакцыі «Слава працы» Усевалад Гурыновіч распавядаў, што на гэтым месцы было гета, і яўрэй, каб не аддаваць зберажэнні фашыстам, сапраўды кідаў іх у калодзеж. Сёння невядома, дзе быў той калодзеж.

У свой час мая маці Марыя Ільвічна расказвала, што бацька да вайны знайшоў на цімкавіцкай рынкавай плошчы вымытыя вадою талеры, але паколькі ён тады працаваў у Цімкавіцкім пагранатрадзе, то здаў іх у палігандзел. Але далёка не ўсе рабілі так.

Таму, спадары і спадарыні, беражліва стаўцеся да спадчыны і, калі нешта знаходзіце цікавае, то перадавайце гэта ў мясцовы краязнаўчы музей, каб захаваць гісторыю для нашчадкаў.
Іван ІГНАТЧЫК, г. Капыль

Ад вішні да сакуры

Каля трыццаці гадоў у Дзяржынску існуе мастацкае аддзяленне дзіцячай школы мастацтваў. Многія з выпускнікоў школы сёння ўжо вядомыя керамісты, мастакі. Творы выхаванцаў пабывалі на шматлікіх замежных і айчынных выстаўках, і аўтары адусюль атрымлівалі ўзнагароды. Працы юных мастакоў дэманстраваліся і ў Македоніі, і ў Партугаліі, і ў Славеніі... Лепшыя з твораў разляцеліся па прыватных зборах калекцыянераў ЗША, Францыі, Ізраіля. Узначальнае калектыў таленавіты педагог, сябра Беларускага саюза мастакоў Уладзімір Шчарбін, юным мастакам дапамагаюць адточваць сваё майстэрства педагогі Уладзімір Хачатуран і Ірына Дарашэвіч.

Таму не выпадкова, што юным талентам з Дзяржынска выпала ганаровая місія прадстаўляць сваё майстэрства за многія тысячы кіламетраў ад Радзімы – у сталіцы Японіі Токіа. Чвэрць стагоддзя раздзяляюць дзве страшныя катастрофы на атамных станцыях Чарнобыля і Фукусімы. Гэтыя трагедыі сталі цяжкім выпрабаваннем як для беларускага, так і для японскага народаў. Бяда аб'яднала

нашыя краіны і ўзмацніла братэрскія сувязі беларускага і японскага народаў, аб чым сведчыць наступны факт. Нядаўна калектыў мастацкага аддзялення дзіцячай школы мастацтваў Дзяржынска атрымаў запрашэнне прыняць удзел у праекце «Фукусіма – год пасля...». Ідэя стварэння праекта належыць супрацоўніцы ЮНЕСКА спадарыні Музе Кемагай-Кагава. Жорсткі адбор дзіцячых працаў для такой скай экспазіцыі прайшоў тры стады: спачатку ў Дзяржынску, затым экспертызу правялі галандскія, і, нарэшце, японскія мастацтвазнаўцы. У выніку адбору на выстаўцы ў Японіі апынуліся 27 працаў з Дзяржынска. 18 твораў прадставіла і Барысаўская мастацкая школа. Такіх выстаўка з'явілася, так бы мовіць, мосцікам спагады і сяброўства паміж беларускімі і японскімі раўеснікамі.

Для нашых жа глядачоў арыгіналы малюнкаў былі адрукаваныя ў выглядзе копіяў, з якімі ўсе ахвочыя змаглі азнаёміцца на выстаўцы пад назвай «Чарнобыль – Фукусіма», адкрыццё якой адбылося ў выставачнай зале Дзяржынскага раённага гісторыка-краязнаўчага музея,

і прыцягнула ўвагу шматлікіх наведнікаў рознага ўзросту (таксама дэманстраваліся тут і ранейшыя працы выхаванцаў мастацкай школы, прысвечаныя чарнобыльскай тэматыцы, якія экспанаваліся ў Амстэрдаме ў 2011 годзе). Над рэалізацыяй праекта даваўся сур'ёзна папрацаваць. Вучні школы пад кіраўніцтвам вопытных педагогаў дэталёва азнаёміліся з культурай Японіі, а набытыя веды ўвасобілі ў творах. Вось толькі некаторыя з іх: «Чужога гора не быць» Данілы Рабцава, «Іерогліф “Жыццё”» Валерыя Букіна, «Адна бяда на ўсіх» Таццяны Сальнікавай, «Тры японкі» Алены Александровіч, «Дух Фукусімы» Яна Макарачыка, «Ікебана “Фукусіма”» Аліны Карніцкай, «Плод Чарнобыля» Крысціны Жаковіч і іншыя. Ёсць тут і па-мастацку выкананыя пла-

каты: «Чарнобыльская вішня» Вольгі Налеткі, «Чарнобыльскі монстр» Уладзіміра Баранава, «26.04.1986 г.» Максіма Маркачэўскага, «Адраджэнне» Віктара Паплаўскага. А цудоўнае пано «Экалогія», прадстаўленае на выстаўцы, – калектыўная праца дзевяці вучняў школы.

Мастацкія працы юных дзяржынскіх творцаў, экспанаваныя ў Японіі, дораць надзею і аптымізм раўеснікам, якія жывуць за многа тысячаў кіламетраў ад Беларусі.

Лявон ЦЕЛЕШ

Віктарына

Песнярам роднага слова прысвячаецца

Цяга да паэзіі, да паэтычнай творчасці абудзілася ў Якуба Коласа яшчэ ў раннія дзіцячыя гады. У 12 гадоў ён напісаў свой першы верш, які прачытаў бацьку. Міхал Казіміравіч настолькі быў уражаны тым фактам, што яго

сын сам склаў верш, што падарыў яму за гэта вельмі каштоўную па тых часах рэч. Як называўся той самы верш і які «літаратурны ганарар» атрымаў будучы народны паэт ад бацькі?

Чакаем вашыя адказы да 8 мая ўключна. Да ведама чытачоў: у віктарыну можна ўключыцца з адказу на любое пытанне, бо ўвага будзе звяртацца на дакладнасць адказу і, па магчымасці, яго разгорнутасць.

Знаю ўсе яго думы, трывогі,
Чую родны купалаўскі спеў...
Не, я ведаў Купалу жывога,
Хоць сустрэцца з ім

і не паспеў...

Пакуль сэрца б'ецца

З аўсёды цяжка гаварыць аб тым, што любіш. І асабліва цяжка сказаць словы любові, калі гэтая любоў ужо не мае мяккі...

Я памятаю час, калі мне ўпершыню трапіла ў рукі кніга Купалы. Магчыма, зарана, бо гэта была «дарослая» кніга, а я быў яшчэ зусім малы. На «дарослыя» кнігі была накладзена забарона, і чытаць іх даводзілася ўпотаі. Таму я чакаў, калі ўсе ў доме заснуць, і ў адной сарочцы забіраўся ў ціхі куток. «Забароненыя плады» былі там. І яшчэ там было старое пацёртае крэсла, а на падлозе, на мяккай аўсянай саломе, ляжалі яблыкі. Можна было набраць з шафаў або з кніжнай гары ў кутку хоць дзесяць кніг і чытаць, пакуль між яблынь за акном не ўстане перадранішні туман. Я асабліва любіў вершы. Чаравала сама іх музыка, нават тады, калі сэнс не даходзіў. Гэта здавалася дзівам, большага за якое не было на зямлі.

Я забіраўся ў крэсла, нацягваў сарочку на голыя ногі, і час знікаў. Толькі парыванне маснічын – яны рыпелі самі – адрывала часам ад радкоў, і тады можна было прыўзняць галаву і глядзець, як далёка-далёка ў цёмным садзе трапеча адбітак маёй свечкі. Часам здавалася, што гэта блішчыць ліхтарык у маленькага хохліка, які стаіць там, між дрэў, і здалёк глядзіць у акно. Трэба было б папрасіць у яго, каб даў мне доўгі век, больш такіх васьмь начэй у маўклівым доме, больш гэтага ап'янення і яшчэ – ну, што яму варта! – каб я сам мог, хоць дрэнна, хоць не так, як у гэтых кнігах, ствараць такое дзіва.

Відаць, не выпрасіў.

А радкі адзываліся ў душы і жахам, і холадам, і гарачай дрыготай, як тады, калі працягнуеш рукі да агню і цеплыня льецца ад далоняў у цела.

І вось мне трапіла ў рукі кніга ў папяровай вокладцы. Я разгарнуў яе і ўбачыў:

На Купалле там птушка
садзіцца, пяе,
У Піліпаўку воік нема вые,
Сонца днём распускае
там косы свае.
Ноччу зоры глядзяць залатыя.

Гэта было як ноч, як агеньчык у цёмным садзе і як водар яблыкаў на аўсянай саломе. І так гэта засталася на ўсё жыццё.

Я чытаў тады ўсю ноч і нарэшце дайшоў да таго стану, калі ўжо нічога, ані паловы слова не разумееш, але ўрачыстая, мернагучная хада радкоў прымушае валасы дыбарам стаяць на галаве.

Гэта было проста і добра. Гэта была тая самая п'явучая родная мова, на якой гаварыла мая нянька – так пяшчотна – і мой бацька – так грубавата. Я шмат чытаў для свайго ўзросту, гэта былі радкі, накіталт радкоў нямецкага паэта Мюлера:

Дом Купалы ў Ляўках, над Дняпром

Светлы мир здесь погребён
когда-то,
И встают обломки, как цветы,
Золотыми искрами заката
Отражаясь в зеркале мечты.

І раптам:

Ці завьлі вайкі, ці заенчыў віхор,
Ці запеў салавей,
ці загагала гусь, –
Я тут бачу свой край,
поле, рэчку і бор,
Сваю матку-зямлю – Беларусь.

Гэта было дзіва. Восьмы – а для мяне першы – цуд свету. А потым былі «Магіла льва», «Бандароўна» – і змяніўся свет. Назаўжды.

Я не ўяўляю сабе жыцця без яго. Каб не было той ночы і той кнігі – я ніколі не пісаў бы так, як пішу. Ды і ці пісаў бы наогул?

Шмат радкоў напісаў я аб ім. Менш надрукаваў. Бо словы слабыя, бо словы часам нічога не могуць сказаць. А беларусы ж нікога не маюць...

Мы маем шмат каго: і Багушэвіча з яго ўтрапёнай нянявісцю, і Багдановіча з яго ўтрапёнай пяшчотай. І ўсё адно Купала застанеца першай нашай любоўю, нашымі вачыма, нашым сумленнем, нашым вечна жывым сэрцам.

Мне давалася бачыць яго толькі аднойчы. Мне тады было, напэўна, год сем. На вуліцах Оршы грывела музыкай нейкае свята. Брат паказаў мне яго, і я здзівіўся: мне здавалася, што ён павінен быць нават

фізічна дужэйшы, на дзве галавы вышэйшы за ўсіх іншых людзей. І дзіўна было, што ён жыве ў Ляўках, зусім недалёка, цераз Дняпро.

З таго часу мінула шмат год. Вайна забрала дом. Вайна забрала брата. Вайна, што б там ні казалі, забрала і Купалу. Толькі аднойчы бачыў я яго, але я ведаю, наколькі бяднейшым было б маё жыццё, каб не гэтая іскра ўспаміну з далёкіх дзіцячых год.

Пасля вайны я пабываў у Ляўках. Попел. Галавешкі. Знявечаныя адхоны над Дняпром, якія любіў Купала і якія, дзякуючы гэтаму, прымуслі мяне яшчэ больш, часам амаль нясцерпна любіць маю сціпую прыдняпроўскую зямлю...

Купалы ўжо не было. І на месцы яго дома быў попел.

Я не разумеў тады, што некаторыя легенды – гэта само жыццё, і не ведаў, што ў легендзе пра Фенікса больш праўды, чым нават у жыцці.

Зразумеў потым, калі ўдвох з сябрам адправіўся пешшу ў Вязынку і ўбачыў простую сялянскую хату, якая стала нашай Меккай. Там я зразумеў: ён жывы.

Нам дорага ўсё ў ім: і ўзлёты генія, і прастыя чалавечыя памылкі, і шлях, цяжкі і слаўны, як у кожнага вялікага паэта. І нельга ўзяць з нашых дум яго романтизм, і яго святую праўду, і яго веру. Бо ён верыў у казку нашай радзімы.

І ён вельмі верыў у свой народ. Толькі гэта і дало яму сілу ствараць тое, што ён стварыў, даць нямому народу, якім усе пагарджалі, песню, слова і мову.

Больш за ўсё хацелася б мне напісаць паэму аб ім. Не ведаю, ці хоць сціпых слоў, бо гэта – галоўнае, бо аб гэтым нельга сказаць абы-як. Таму што, напэўна, будучы большы за яго, – інакш не варта было б жыць паэзіі. Але не будзе людзей, якія больш зрабілі б для маёй мовы, для маёй песні, для маёй Радзімы, нарэшце.

Калі б мяне, маленькага чалавека, спыталі: «Як ты хочаш ушанаваць яго памяць? Кажы – і мы выканаем усе, да апошняга, твае пажаданні, як быццам ты Аладзін і чароўная лямпа ў тваіх руках, а табе прыслужваюць усе добрыя джыны зямлі». Калі б мяне так спыталі – я адказаў бы: «Зрабіце гэта не для яго, бо лепшы помнік яму – нашы сэрцы і яго песні, што жывуць у іх. Зрабіце гэта не для яго, бо яго славу не ўзвялічаць помнікі. Зрабіце гэта для сябе, каб нас не вінавацілі ў няўдзячнасці, у дрэннай памяці, у адсутнасці той вялікай павягі да лепшага свайго паэта, без якой не жывы кожны народ».

Беларуская зямля чакае праху Купалы, беларускі народ чакае вечнага агню, які будзе гарэць над яго магілай. А ля яе ў вечнай ганаровай варце стануць усе – і суровы Машэка ў ваўчынай скуры, і Бандароўна – наша непакора-зямля, і Паўлінка – маладое хараставо гэтай зямлі, і гнеўны Сымон Зяблік з сякераю ў руцэ, і сляпы лірнік з павадыром-хлопчыкам, які глядзіць на свет нясцерпна-чыстымі вачыма будучага вялікага таленту, і крылатая Алеся – гордасць і светлая будучыня зямлі Купалы.

Шмат чаго яшчэ будзе. Быць бязмернаму шчасцю і яснаму сонцу. Быць і небу і хмаркам. Быць, магчыма, і навалю. Але мы вытрымаем, бо мы няспынныя, як яго сэрца. І мы будзем жыць, пакуль гэта сэрца б'ецца ў нашых грудзях. Пакуль гэта сэрца б'ецца...

Уладзімір КАРАТКЕВІЧ

Старонкі старога альбома... Колькі таямніцаў яны захоўваюць! І так цікава іх спазнаваць. Вочы людзей з пажайцельных ад часу фотаздымкаў, здаецца, глядзяць мне ў душу, вусны іх нячутна прамаўляюць да мяне. Твары родных, землякоў, твары людзей, большасць з якіх не сустраліся са мной у жыцці.

Гэтак старонак старога альбома глядзяць вочы незнаёмага юнака. Яны падаліся мне незвычайнымі – у іх свеціцца сумленне. А з якой надзеяй на шчасце пазіраюць яны ў будучыню! На адваротным баку фотаздымка прачытала надпіс: «Любімым родным ад Віталя. 1946 г., студзень». У альбоме я знайшла яшчэ некалькі фотаздымкаў, па якіх можна прасачыць жыццёвы шлях гэтага чалавека. Мярне зацікавіла: кім ён быў, як прайшоў гэты шлях? Адзіным чалавекам, які дапамог мне ўзнавіць гэтую гісторыю, стаўся 70-гадовы сусед. Вось што я даведалася ад яго.

Юнак з летуценнымі вачыма – Віталь Губарэвіч. Нарадзіўся ў гарадскім пасёлку Наваельня ў 1926 годзе. Рана застаўся сіратой: яму было 2 гады, калі памерла маці. Бацька Віталя працаваў на чыгуны. У 1940 годзе ўначы ў іх дом завіталі людзі ў цывільным, але з наганамі. Зрабілі вобшук, ператрэслі ўсе кнігі, але нічога не знайшлі. Міхаіла Губарэвіча (бацьку Віталя) арыштавалі. Больш родныя яго не бачылі і аб яго лёсе нічога не даведліся. Так рэпрэсіі, што знішчылі цвет беларускай нацыі, знявечылі і сям'ю Губарэвічаў.

Пачалася вайна. Віталь працягваў вучыцца ў школе і падпрацоўваў на чыгуны, каб дапамагчы сям'і. У 1942 годзе быў схоплены немцамі і адпраўлены ў Германію. Працаваў на ваенным заводзе. Дамоў вярнуўся ў 1945-м. Працаваў і працягваў вучыцца ў вячэрняй школе. Ён вельмі захапляўся беларускай літаратурай, пачаў і сам пісаць вершы.

АДЗІН З МІЛЬЁНА

Даследаванне біяграфіі Віталя Губарэвіча па фотаздымках

Юнак з летуценнымі вачыма

Яшчэ пад час вайны ў Германіі Віталь размаўляў ды пісаў вершы на беларускай мове. А па вайне, каб абвінаваціць Віталю, былі зроблены наступныя захады. У вячэрняй школе, дзе ён вучыўся, вісеў партрэт Сталіна. Аднойчы нехта на партрэце выкалаў вочы. Доўга шукалі вінаватага, нарэшце сын дырэктара школы паказаў на Віталю, хоць сам юнак сцвярджаў, што да гэтай справы дачынення не меў. Але ў 1946 годзе Віталю арыштавалі органы НКУС і асудзілі на дзесяць гадоў за «нацыяналізм». Забралі з 10-га класа, адправілі ў лагер спачатку ў Варкуту, затым у Інту.

Алёка ад Радзімы, дзе не чуто беларускага слова, ён працягваў пісаць вершы. Там, у зняволенні, упершыню пазнаёміўся спачатку з творчасцю Ларысы Геніюш, а потым і асабіста, нават прысвяціў ёй некалькі вершаў.

Умовы жыцця ў лагеры былі невыносна цяжкімі. У Віталю пачаліся сухоты. Ад

гэтай хваробы і ад непасильнай працы на вачах хлопца памерлі дзесяткі яго сяброў, лепшых людзей, патрыётаў. Аднаму з іх ён прысвяціў верш (адзіны, які я змагла адшукаць).

Сябру

*Пайшоў ты ад нас
у краіну спакою.
Закончыў нявольніцтва мукі.
І сёння паставілі
крыж над табой
Сяброўскія верныя рукі.
Над свежай магілкай
З студзёнае глебы
Не будуць шаптацца бярозы.
І толькі палярнае,
хмарнае неба
Пралье свае сумныя слёзы...
Ды што яму – небу?
Яно ўжо прывыкла:
Не першы ты, брат,
не апошні.
Мільёны такіх вась,
як ты, гарамыкай
Ляглі ў гэтай тундры
пустошнай.*

*Ні бацька, ні маці,
ні любя дзяўчына
Над трупам тваім
не галосіць.
Ці чуець, брацця?
Яго дамавіна
У маўклівых нябёс
помсты просіць.*

Вярнуўшыся ў родную Наваельню ў 1952-м, Віталь найперш падрыхтаваўся і здаў экзамены за курс сярэдняй школы, потым закончыў фармацэўтычны факультэт Ленінградскага хіміка-фармацэўтычнага інстытута. Атрымаў спецыяльнасць правізара-фармацэўта. На працу Віталю Міхайлавіча прызначылі ў Дварэц аптэкарам. Мясцічка атрымала ад лёсу цудоўны падарунак. Акрамя сваёй працы, Віталь Міхайлавіч вёў актыўнае грамадскае жыццё: граў у Наваельненскім духа-

11 кастрычніка 1954 г. (Інта)

вым аркестры, арганізаваў тэатральна-драматычны гурток пры мясцовым сельскім клубе, дзе часта паказвалі пастапоўкі па п'есах Янкі Купалы. Сам Губарэвіч цудоўна выконваў камічныя ролі, складаў і вершаваныя гумарэскі на тэмы мясцовага жыцця, выконваў іх на сцэне. І хоць ніколі не гучалі сапраўдныя імёны, месцічкі заўсёды пазнавалі землякоў у гумарэсках. Паранейшаму шмат пісаў, але амаль ні з кім не дзяліўся напісаным. Стаў асцярожным: жыццё навучыла. Займаўся перакладамі з польскай, рускай і нямецкай моваў. Асабліва любіў перакладаць гумарэскі з польскага часопіса «Шпількі», які ён выпісваў. Занагоўваў мясцовыя легенды і паданні.

З 1962 года па 1976-ы Віталь Губарэвіч жыў у Дварцы ў доме каля плошчы. Дом належаў да вайны сям'і Навіцкіх. Адсюль і правялі яго ў апошні шлях.

**Крысціна БАРАВІК,
сябра гісторыка-патрыятычнага клуба «Спадчына»,
м. Дварэц
Дзятлаўскага раёна**

В. Губарэвіч з сябрамі каля аптэкі, 1965 г.

Прадаўжальнікі традыцыі

Майстар-клас па велікодных пісанках

Нашыя продкі ўмелі зрабіць твор мастацтва нават са звычайнага яйка. У гэтым пераканаліся ўдзельнікі майстар-класа, што прайшоў у гомельскім філіяле Веткаўскага музея народнай творчасці імя Ф. Шклярава. Ды не проста пераканаліся, а паспрабавалі зрабіць гэты твор мастацтва ўласнымі рукамі.

Вядома, што рабіць пісанкі нашыя продкі пачалі вельмі даўно. І напачатку супрацоўнік музея Пятро Цалка зрабіў невялікі экскурс у гісторыю з'яўлення велікоднага яйка. Ён адзначыў, што існуе мноства легендаў, звязаных з яго паходжаннем, і расказаў некаторыя. Адна з самых папулярных, напрыклад, сцвярджае, што чырвоны колер сімвалізуе кроў распятага Хрыста. Аднаколерныя яйкі называюцца «крашанкамі». Пісанка ж утварылася, калі Божая Маці плакала над укрыжаваным Хрыстом: яе слёзы трапілі на пафарбаванае яйка і ўтварылі ўзор.

Звярнуўся сп. Пятро і да такіх архаічных уяўленняў пра яйка, як нараджэнне з яго свету. Акрамя таго, яйка – сімвал жыцця. На Гуканне вясны і Яраванне яго закопвалі ў зямлю. Гэтае абрадавае дзеянне павінна было прад-

цыраваць новую сілу, новае жыццё. Выкарыстоўвалася яйка і для абароны жылля, а пры першым выгане каровы яго клалі на ганак, каб жыўела яго пераступіла. Гэта звязана з формай яйка: лічылася, што карова тады будзе такой жа гладкай і круглай, а значыць – сытай.

Ну а пасля – ад тэорыі да практыкі. Для вырабу пісанкі ад некаторых з непрывычкі спатрэбілася шмат намаганняў і часу: трэба было не толькі размаляваць яйка, але і абвесці малюнак расплаўленым воскам, апусціць яйка ў фарбавальнік, а затым сцерці воск, трымаючы амаль гатовую пісанку над агнём. Тым не менш, такая руплівая праца аказалася вельмі захапляльнай:

трохі цяжка і вытрымка – і ў выніку атрымліваліся сапраўдныя творы мастацтва.

**Валянціна МІРОНАВА,
г. Гомель
Фота аўтара**

Прадак прыкмячэў

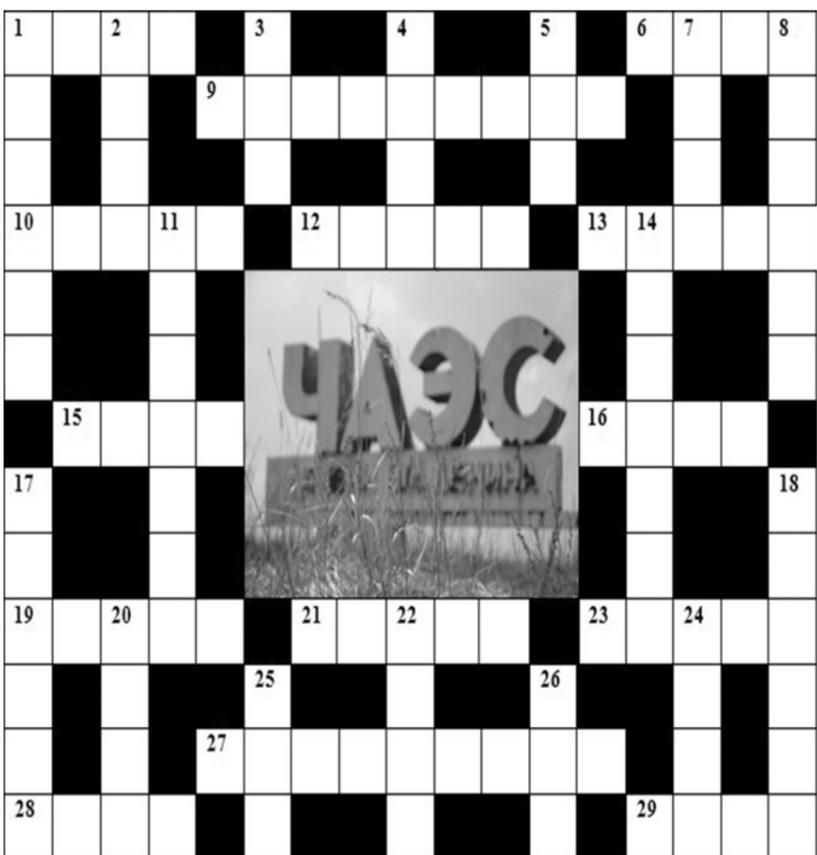
Май: каню (валам) сена дай, а сам на печ уцякай.

Месяц май не халодны, дык галодны.
Май лясны прыбірае, лета ў гасці чакае.
Майская траўка і галоднага корміць.
Вясенні дождж лішні не бывае.
Май мокры і халодны – год хлеббаробны.
Калі вольха раней распусціцца за бярозу,
год будзе мокры, як наадварот – сухі.
Як дуб ліст разгорне – чакай халадоў.

Дуб наперад ясеню ліст пусціць – да сухога лета.

Позні росквіт рабіны – да доўгай восені.
Мокры май – будзе жыта як гай.
Калі ў май здарыцца хаця б адзін мароз,
раёў пчаліных не будзе.
Каб на агурках не было пуштацвету, трэба садзіць іх увечары.
Не трэба сеяць пшаніцу, калі дзьме паўночны вецер.

«Чарнобылем пахне сусвет»

згубна ..., // Цэзіем апалены Дняпро». 3 верша М. Мятліцкага «Жураўліны рэквіем». 3. «Пасля чарнобыльскай навалы // На Беларусь прыпала // ... – з дзесяці – Хірасім». 3 верша Р. Барадуліна «Жалоба». 4. «Штогод на Радаўніцу ... // Мне паўстае перад вачамі». 3 верша «Радаўніца» паэта М. Лешчуна, ураджэнца хойніцкай вёскі Губарэвічы. 5. ... – жывёлу ў поле пхай (прык.). 7. «Ты праз ... смяротна калючы // Не вярнуўся ка мне ўпершыню». 3 верша З. Гасціловіч «Жонкам пажарнікаў, загінулых на Чарнобыльскай АЭС». 8. «Чыстая // Без ніякіх прыкмет. // Пуста. // Чарнобылем пахне сусвет». 3 паэмы У. Някляева «Зона». 11. «Як балесна ... глядзела // Высяленцам услед». 3 верша «Густа слаўся абсяг палынамі» М. Мятліцкага, які паэт прысвяціў І. Шамякіну. 14. Збудаваў, што ўкрывае ад чаго-небудзь. 17. Горад на Брэстчыне.

Уздоўж

1. «А ... хойніцкім ці брагінскім наўрад // Малітвамі аплакаць невяртанне». 3 верша Н. Аксёначык «Палессе роднае, жыві!». 6. «Адбылася ў ліхі дзень // На ... аварыя» (абрэв.). 3 верша Л. Жук «Пажар душы». 9. Апарат для вылучэння аднаго рэчыва са складу другога. 10. Буйны дзіцячы і сямейны курорт на беразе Чорнага мора. 12. «Не радуе і ў спіку // Абложны ..., калі // З чарнобыльскага боку // Прыходзіць на палі». 3 верша М. Маляўкі «Грашылі слепа...». 13. Той, кім захапляюцца. 15. «Бліскавіцай урану можна ... спапяліць». 3 верша Г. Бураўкіна «Той чарнобыльскай ноччу...». 16. «Чорная ...». Паэма С. Законнікава аб чарнобыльскай трагедыі. 19. «Чорны ...». Кінастужка беларускага рэжысёра В. Турава аб Чарнобылі. 21. «Кветак ранішніх смак гаркавы // Мёдам-водарам хмеліць...». 3 верша Н. Аксёначык «Пейзаж да 26 красавіка 1986 года». 23. «Ці не з Прыпяці іх суне ... // Над бядою Ельска і Нароўлі?» 3 верша А. Вялюгіна «Вясна трывогі нашай». 27. «Права на ...». Кніга апавяданняў журналісткі, ураджэнкі адселянай хойніцкай вёскі Уласы Н. Рыбік. 28. «Я ўзіраюся ў зорнае ... // Над мёртвымі вёскамі // Гомельшчыны і Магілёўшчыны». 3 верша «Пілоту» А. Канапелька, ураджэнкі хойніцкай вёскі

Небытаў. 29. «Тут ядзерна дрэмле ў атруце ...». 3 верша «З пакутнай, атручанай небам зямлі» М. Мятліцкага, ураджэнца адселянай хойніцкай вёскі Бабчын.

Упоперак

1. Міжнародная арганізацыя па атамнай энергіі (абрэв.). 2. «На зямлі Прысожжа

18. Ядавітае рэчыва. 20. Той, хто слепа трымаецца моды, густаў і манераў «вышэйшага свету». 22. За грош піва, а на ўсё ... дзіва (прык.). 24. Багіня лета; лічылася жонкай Перуна. 25. Урачысты верш. 26. Апускайся, куме, на ... (прык.).

Склад
Лявон ЦЕЛЕШ

Гарыць трава!

Штогод выпальванне сухой травы стала адной з галоўных праблемаў вяснова-летняга пажаранебяспечнага перыяду.

Прырода прачынаецца пасля доўгай зімы, сонейка расплаўляе снег і падсушвае глебу. Пакуль не з'явіцца маладая трава, сухастой у лясках, на палях і тарфяніках – найлепшае асяроддзе для ўтварэння пажару.

Трэба памятаць пра шкоду, што прыносіць навакольнаму асяроддзю выпал травы. А гэта становіцца сапраўдным экалагічным бедствам: нічога больш шкоднага за агонь для прыроды няма. Гарыць не проста трава – гарыць жыццё пад нашымі нагамі. У выніку выпальвання сухой расліннасці згараюць не толькі трава, але і карысныя расліны, агнём вынішчаецца іх насенне, пашкоджаецца каранёвая сістэма. На чорных выпаленых плямах з'яўляецца зялёная трава, але замест квітнеючага разнатраўя палёў – шорсткая злакавая расліннасць і бур'ян.

Ад выпальвання пакутуе не толькі прырода. Вельмі часта гаспадары распальваюць вогнішчы і спальваюць смецце на тэрыторыях, што знаходзяцца каля хаты і гаспадарчых пабудоваў. І ў некаторых выпадках гэтыя дзеянні прыводзіць да пажару. Каб пазбегнуць падобных сітуацый Цэнтральны РАНС просіць усіх жыхароў прыватных дамоў быць вельмі асцярожнымі і ўважлівымі з агнём. Памятайце, што забараняецца спальваць смецце на прысядзібнай тэрыторыі.

На цяперашні час супрацоўнікі МНС, праваахоўных органаў і экалагічнай службы праводзяць рэйды па выяўленні і спыненні падобных фактаў. Парушальнікі будуць прыцягнуты да адміністрацыйнай ці крымінальнай адказнасці.

Вольга ЦЫНКЕВІЧ, інспектар ЦРАНС г. Мінска

Юрый КЛЕВАНЕЦ

Крымінальнага чытва цяпер зашмат, можна сказаць, што чытач ім нават і перакормлены. Але ж я рызыкну звярнуць увагу нашых сучаснікаў на тое, як разглядаліся судовыя справы ў далёкай мінуўшчыне. Дзеля гэтага прапаную пералічыць на машыне часу ў сямнаццацім стагоддзі, каб стаць сведкамі разбору злачынства ў Мінскім градскім судзе. А падстава будзе гістарычны дакумент (Справа аб забойстве Карловіча. АВАК, т. 18, справа 198, сакавік 1607 года, усяго 19 старонак). Увесь тэкст падаць у газеце немагчыма, ды і не патрэбна, тут даецца скарачаны пераказ. Але ж аўтар імкнецца прывесці як мага болей цытатаў, каб у чытача склаўся сваё ўяўленне наконт мовы, на якой пісалі ў папярэднія стагоддзі. Між іншым, тэкст напісаны кірыліцай.

Справа была ў наступным. Перад судом паўстала Марына Карловічава (Дастаеўская), уладальніца сёлаў Дурынчы (сёння, верагодней за ўсё, Леніна Бабруйскага раёна) і Татаркавічы (цяпер Татаркавічы і Асяродак Асіповіцкага раёна). Яна была другой жонкай пана Станіслава Карловіча і абвінавачвалася ў забойстве мужа з мэтай завалодаць маёнткам.

Пераказ запісу пасяджэння суда ад 6 сакавіка 1607 года

Даклад Андрэя Станкевіча, старасты мінскага, старшыні судовай камісіі

27 снежня 1606 года ён з узброеным атрадам, сведкамі і памочнікамі выехаў з Мінска, каб расследаваць справу аб забойстве Карловіча, па дарозе распытваючы ўсіх сустрэчных. Першы прыпынак зрабілі ў Дукоры, сяле пана Завішы. Там былі дапытаныя старац сяла Цішка Мазуцьчы, а таксама падданыя сяляне Еска Паповіч, Сцяпан Мазоўка і «іншыя мужы, суседзі их». Яны расказалі, што нядаўна Марына ехала з целам мужа, каб пахаваць яго ў Мінску, аднак, не даехаўшы да Дукоры, кінула цела ў лесе, а з Марынай быў «нейкісь Тур». Таксама казалі, што паводле словаў сястры Марыны, яна тры дні ўтойвала смерць мужа.

28 снежня стараста з атрадам пераехаў у Смілавічы, якія таксама належалі пану Завішы. Там быў наладжаны допыт войту сяла Андрэю Лучко і іншым сялянам. Яны паказалі: «...Мы то слышэлі, же пана Карловіча, ідуці з лазні, хтось постреліл... У Смілавічах жа трапіўся насустрач Марцін Дашковіч, які ехаў ад свайго пана рэчыцкага ў Блонь. І ён быў распытаны, паказаўшы: «...В Толужы (магчыма, у Блужы. – Ю.К.) слышал», што жонка пана Карловіча «до лазні абы шол» прымушала свайго мужа, а калі ён вяртаўся, «там же дей его хтось з ручніцы (стрэльбы) постреліл».

29 снежня атрад прыбыў у Цэль (цяпер вёска Асіповіцкага раёна) – маёнтак, які быў у дзяржанні пана Рыгора Макаровіча, суддзі земскага мінскага. Там быў распытаны ўраднік пан Курапатва. Ён выклікаў на допыт старца сяла Лук'яна (прозвішча ў дакуменце не бачна) і падданных цэльскіх. Яны паказалі, што калі ў іх быў дзяржаўцам князь Фёдар Горскі, яны чулі, што паміж мужам і жонкай Карловічамі «згоды межі ними в малжонстве (шлюб). – Ю.К.) доброе не было, и завше, коли дей сама пани Карловичова розгневала и до гневу лаяньем его, пана Карловича, побудила», пасля чаго ад мужавага гневу «прочь было утекла, аж её в полмили догонил». Пра забойства цэльскія жыхары распавялі, што пані Марына «прымушала мужа ісці ў лазню, а калі ён, памыўшыся, выйшаў, яго «неякісь Тур з ручніцы пострелілі мел». Акрамя гэтага са словаў дурынціцкіх падданных цэльскія сяляне казалі, што Марына да забойства загадала вароты зачыніць і сабак схваць, а калі мужа прынеслі параненага, загадала кінуць яго ў свіран, а сама пайшла перабіраць паперы.

Тут жа быў дапытаны сын Станіслава Карловіча ад першай жонкі Крыстаф, які вяртаўся з Мінска, з пахаваннем бацькі, і нагнаў атрад старасты ў Цэль. Ён сведчыў, што ягоны бацька быў забіты на загад мачахі. Крыстафа суправаджалі сяляне, якія таксама ў адзін голас сцвярджалі, што забойства адбылося «з направи панее нашой».

(Працяг на стар. 8)

(Працяг. Пачатак на стар. 7)

30 снежня атрад прыбыў у Татаркавічы і Дурынчы, якія былі падзелены паміж панам Янам Гарабурдам, уладальнікам Свіслачы (цяпер вёска Асіповіцкага раёна) і забітым панам Карловічам. «Там же, пры том сале его, пана Карловича, дворец...». У двары пана Карловича мінскі староста сабраў капу – усіх сялянцаў з вёсак, слугаў і саміх паноў.

Пані Марына пры ўсіх распавяла: «...Же дей в субботу трафилося тое, же небошк, малжонок мой, казал по обеде лазню вытопить, и кгда се дей лазня зготовала, я-м, дей, с сестрою своею до лазни ишла уперод, и, змывшысе, вышодшы з лазни, мовила... до пана, чому не идеш до лазни». Муж, пакуль ішоў, «напилсе трохи мёду», а жанчына лягла спаць, наказашы «пасынку Крысію» замкнуць сені, аднак праз нейкі час пачула крыкі, што забілі пана, «а того ведати не могу, хто его забил». Падчарыца Марыны пані Кацярына паказала тое ж, што і мачаха. Пасынка Марыны Крыстаф пры ўсіх расказаў наступнае: «...Кгда есми почул, што з ручницы стрелено, я-м, дей, ускочил на плот и мовил есми: Степанку, не забывай ми отца». А ці былі пры тым зачыненыя вароты, не ведае.

Наймiт дворны Малышка, які хадзіў у лазню разам з панам, казаў, што калі пан, памыўшыся, «сходил з кганку» лазні, на яго нехта напаў, стрэліў і «почал его, лежачого, рубаць» шабляй. Сам Малышка схаваўся ў лазні, «не выходил и не кричал для того, иж есми того боял, жебы и мене не забил». Мінскі староста спытаў пры ўсіх у Малышкі, ці не прыезджаў хто перад тым да ягонай пані. Малышка адказаў, што калі пан паехаў у Мінск, нейкі «повинный Тур» прыехаў да пані і «целую неделю у ней мешкал».

У вёсцы Асяродак, найбольш старажытнай частцы Татаркавічаў, дзе захаваліся старыя могілкі з курганамі і рэшткамі царквы

Фота Уладзіміра ЦІПЛЕНКА (1999 год)

Другі наймiт дворны, Логвін, расказаў: «...Кгда есми услышал, же стрелено, ускочил на бровар и видел есми то, же якис похолок (узброены слуга, збраяноша; далее мы убачым, што Тур быў апрануты па-мужыцку. – Ю.К.) шёл через греблю з голою шаблею и з пулгаком». Затим ён паўтарыў паказанні Малышкі пра Тура.

Падданы пана, з якім ён заўсёды ездзіў у дарогу, Сцяпанка Нярожлін, сведчыў: пачуўшы стрэл, ён адразу ж пабег да двара з іншымі сялянамі. Яны паклалі яшчэ живога пана на дошку і аднеслі ў пярэнюю, там пан і «сконал». Пані ў гэты час стаяла перад варотамі.

Сялянаў спыталі, чаму яны не пагналіся за забойцам. Яны адказалі: «...Есмы бояли, абы и нас не позабывал». Былі апытаныя і іншыя наймiты дворныя, сяляне з іншых вёсак.

Пасля іх быў дапытаны ўраднік свіслацкі пан Шчасны Кулакоўскі і падданыя татаркавіцкія і дурынцкія пана Гарабурды. Паводле словаў пана Кулакоўскага, калі да пана Гарабурды дайшлі весткі пра смерць Карловича, той паслаў яго, Кулакоўскага, да пані Карловичавай «навежаючы её и прыжалуваючы в такой жалости». Кулакоўскі прыехаў і убачыў у варотах двара на зямлі кроў, якую лізалі сабакі; цела пана ляжало ў свіране, «мізерне на земле лежачы», прыкрытае «обрусом старым» – хусткаю ці ручніком. Кулакоўскі тады ж спытаў у Марыны, хто мог забіць яе мужа. Яна яму нічога не адказала і дапамогі ў лоўлі забойчы не прасіла, а павяла размову пра «суму пенезей, которая у его милости пана Глебовича яко бы се набардзей одыскати могла». Выходзячы ад пані, ўраднік даведаўся ад сялянцаў, што гэта пані, паслаўшы мужа ў лазню, зачыніла за ім вароты і загадала схваць сабак.

Далей у справе ідуць паказанні жыхароў Дурынчаў і Татаркавічаў. Яшчэ адзін падданы пана Гарабурды, селянін Аўсей, сведчыў: «...подданный пана Карловича Яков Селиванович перед забитьем пана своего некоего Тура у гумне своём... ховал». Астатнія падданыя Гарабурды паўтарылі паказанне, што пані Марына загадала зачыніць вароты і «псы поховать».

Ёсць і такое сведчанне. Калі сяляне прынеслі пана і сказалі Марыне пра смерць мужа, яна адказала: «...Не гонетесе, ну ж и вас кого забьёт, вам што з того».

(Працяг будзе)**Май**

1 – Салавей Алесь (сапр. Радзюк Альфрэд; 1922, Дзяржынскі р-н – 1978), паэт, празаік, перакладчык; у эміграцыі (Аўстралія) – 90 гадоў з дня нараджэння.

1 – Карнач Пётр Аляксеевіч (1932, Чэрвеньскі р-н – 1996), мастацтвазнаўца, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі (1996) – 80 гадоў з дня нараджэння.

2 – Капуцкі Андрэй (1897 – 1934 або 1935), празаік, паэт, журналіст, дзеяч заходнебеларускага рэвалюцыйнага руху – 115 гадоў з дня нараджэння.

3 – Грыневіч Антон Антонавіч (1877, Полацкі р-н – 1937), збіральнік і папулярызатар беларускага музычнага фальклору, педагог, выдавец, кампазітар – 135 гадоў з дня нараджэння.

6 – Горскі Станіслаў Батыс (1802, Камянецкі р-н – 1864), прыродазнаўца, медык, педагог, адзін з першых даследчыкаў флоры Беларускай пушчы – 210 гадоў з дня нараджэння.

9 – Беларуская Народная Грамада (1917), грамадска-палітычная, культурна-асветная, дабрачынная арганізацыя – 95 гадоў з часу стварэння.

9 – Мясешка Міхась (Міхаіл Вінцэнтавіч; 1892, Мядзельскі р-н – 1941), гісторык, архівац, этнограф, публіцыст, пісьменнік, краязнаўца, адзін з арганізатараў архіўнай справы ў Беларусі, член Інбелкульты – 120 гадоў з дня нараджэння.

10 – Панізьнік Сяргей Сцяпанавіч (1942, Мёрскі р-н), паэт, празаік, перакладчык, грамадскі дзеяч, заснавальнік трох краязнаўчых музеяў у Верхнядзвінскім і Мёрскім раёнах – 70 гадоў з дня нараджэння.

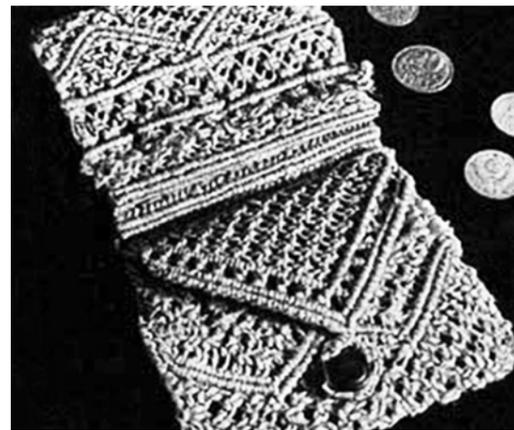
Малая краязнаўчая ЭНЦЫКЛАПЕДЫЯ

(Пачатак у № 1 за 2003 год)

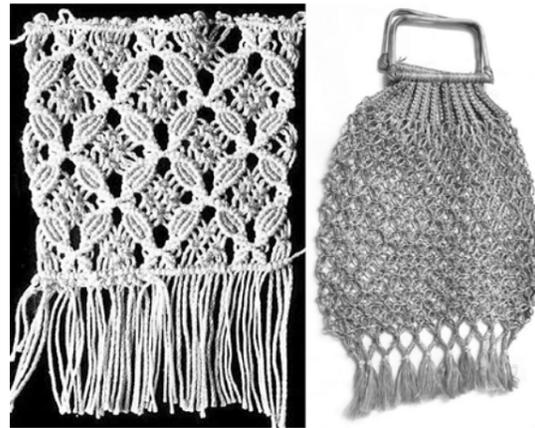
МАКРАМЭ (з арабскай – тасьма, карункі, махры) – вырабы, створаныя ў тэхніцы вузляковага ручнога пляцення; від дэкаратыўна-ўжытковага мастацтва. Выкарыстоўваючы розныя віды вузлоў (мацавальныя, плоскія, квадратныя, рэпсавыя, дыяганальныя, дапаможныя, арнаментальныя і інш.) з тоўстых суравых нітак, сінтэтычнага і шаўковага шнура, сутажу, шпагату і інш., ствараюць розныя побытавыя і мастацкія рэчы. Вырабы дапаўняюць драўлянымі, керамічнымі

пацеркамі, зашчапкамi, скуранымі і інш. дэкаратыўнымі дэталямі; асновай для пляцення могуць служыць драўляныя, металічныя, пластымасавыя колыцы.

Як від мастацкай творчасці пашыраеся з XV ст. у Італіі, Паўночнай Еўропе; на беларускіх землях тэхнікай макраме выраблялі ў XIX ст. карункі ручнікоў (Іванаўскі, Пінскі р-ны), паясы (Маладзечанскі р-н), галаўныя ўборы (Іванаўскі р-н). Асабліва папулярным стала ў Беларусі ў 1970–1980-я гг.

Вырабы з макраме

МАЛАДАЯ – назва асобы жаночага полу, якая выходзіць замуж, з пачатку вясельнага абраду або заручынаў да заканчэння вясельля. Называюць яшчэ нявеста, нявехна, маладуха, малодка, княгіня, малада княгіня, маладзёха. Асноўныя атрыбуты, калі яна выходзіць замуж першы раз і не мае дзяцей, – вянок з руты, іншай зеляніны і кветак (натуральных або штучных) на галаве з мноствам разноколёрных стужак, што звісаюць па распущаных валасах на плечы, або вэлюм. Да рукі маладой прывязаны доўгі вышыты ручнік (радзей – хустка), за які яе вядуць.

МАЛАДЫ – назва мужчыны, які жэніцца, з пачатку вясельнага абраду або заручынаў да заканчэння вясельля. Называюць яшчэ жаніх, князь, малады князь, маладзец, маладзень, суджаны. Асноўныя атрыбуты – кветка справа на грудзях або шапцы і заткнутая пад пояс або павязаная на шыі хустка, падараваная маладой, вышыты каўнер і манішка кашулі, прывязаны да рукі доўгі вышыты ручнік (радзей – хустка).

Сябры!

**Наступны нумар выйдзе 11 мая.
Да сустрэчы ў наступным
месяцы.
Будзьма разам!**